

(۳۷۴)

منطق الطیر

شیخ عطار

باندازه ۱۹۵ × ۳.۷ - جلد روغنی خوش ریخته بوم تریاکی
گل و بوته نقاشی ، حاشیه زمینه آلبالویی گل ریزه نقاشی ، اندرون بوم
سرخ گل نرگس و شکوفه - کاغذ فرنگی آهار داده کشیده جدول
و کمند زرین متن زرفشان غبار - بین سطور تماماً طلا اندازی - عنوانها
بسرخی - دو صفحه اول متن و حاشیه ، حاشیه بوته اندازی مذهب -
یکه سر لوح مذهب خوش که در هفت کتیبه آن بقلم زر روی متن
لاجورد نوشته شده است : « هو الله جل جلاله و عظم شأنه »

بنام نامی سلطان غازی رقم شد ابن کتاب منطق الطیر
شهنشاهی که چون او کس نبیند اگر صد قرن گردون را کند سیر
جهان داری که در عصرش خداوند نمودی ختم بر مخلوق خود خیر
هو الله تعالی شأنه ، یاحی باقیوم سنه ۱۲۵۷ « و در تمام بالای صفحات در
نریج تذهیبی نام محمد شاه قاجار بزر و لاجورد و سرخی و سیاهی
نوشته شده - ۴.۸ صفحه ، هر صفحه ۱۲ سطر ، هر سطر یکک بیت
۱۲ میلی متر - خط نستعلیق نیم دو دانگ خوش - رقم میرزا اسد الله
نیرازی - تاریخ تحریر سال ۱۲۵۷ . (شماره ۴۴۵)

غاز :

آفرین جان آفرین پاک را   آنکه جان بخشید داد این خاک را
ایان :

شوخی و بی شرمی ما در گذار   فعل ما را پیش روی ما میار

« تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب في يوم الجمعة شهر ربيع الاولی من شهر صفر سنه سبع و خمسين ومائین بعد الالف من الهجرة المقدسة النبویه علی ید الکاتب الحضرت السلطانی اسد الله التیرازی غفر الله ذنوبه و ستر عیوبه »
 بسال ۱۲۸۲ از عرض ناصرالدین شاه گذشته در حاشیه صفحه اول مهر او را دارد .

(۳۷۵)

سَبیح عطار

باندازه ۱۴۵ × ۲۵۰ - جلد روغنی بوم زرد گل و بوته نقاشی بوم آلبالونی بوته ریز نقاشی . اندرون بوم سرخ گل نرگس و شکوفه ، حاشیه بوم مشکي پاریک مذهب - کاغذ ترمه جدول و کمند زرین متن زرقشان بین سطور تماماً طلا اندازی - عناوین بسرخ روی متن زر ، در سرسخنهای مذهب منقش - دو صفحه اول متن و حاشیه ، حاشیه بوته اندازی مذهب عالی - بیک سر لوح مذهب مرصع عالی که در تشبیه آن روی متن زر عنوان کتاب بسرخ نوشته شده و در بالای صفحه دوم در نیمترنجی بسرخ روی متن زرقام والقباب محمد شاه قاجار نوشته شده است - ۳۶۵ صفحه ، هر صفحه ۱۲ سطر ، هر سطر یک بیت ۸۷ سلیمتر خط نستعلیق نیمد و دانگ عالی - رقم محمد رضا خوئی - تاریخ تحریر سال ۱۳۵۸ . (شماره ۱۲۳۰۴)

آغاز :

« آفرین جان آفرین باک را آنکه جان بخشیدمست خالک را »

ناپان :

« گفت عطار از همه مردان سخن گر تو مردی هم بخیرش باد آن »

(۳۷۷)

کمال الدین اسمعیل بن جمال الدین محمد بن

عبدالرزاق اصفهانی

(م ، ۶۳۵)

باندازه ۱۴۵ × ۲۰۵ - جلد تیماج مشکئی ترنج و سر ترنج
و گوشه منگنه ، اندرون تیماج حنائی ساده جدید - کاغذ اصفهانی
جدول دار - عنوانها بشنگرف - ۸۴۸ صفحه ، هر صفحه ۱۹ سطر ،
هر سطر بک بیت ۹۵ میلیمتر - خط نسخ کتابت تحریر متوسط - رقم
محمد بن خالد اصفهانی - تاریخ تحریر سال ۷۳۳ . (شماره ۴۹۹)
نسخه منقسم است به : قصاید - ترکیبات - مراثی و تعازی -
هجویات - مقطعات - غزلیات - رباعیات .

آغاز :

« ای جلال تویانهار از زبان انداخته عزت ذاتت یقین را در گمان انداخته »

بانان :

« من کار سخن راست بکردم چونگار لیکن بسخن راست نمی گردد دار »

« تم دیوان اشعار الامام الاجل الصدر الشهيد العالم جمال

الدین جمال الاسلام سیدالعلماء بلکه الکلام اسمعیل بن محمد بن

عبدالرزاق اصفهانی رحمة الله علیه علی بنی العبد الضعیف محمد بن

خالد اصفهانی فی غره شوال سنة اثنی و عشرين و سبعمائة و صلی الله

علی خیر خلقه محمد وآله اجمعین . »

نسخه در صحافی جدید مشوش نصعیف شده و از اول تا صفحه

۲۴ نو نویسی است و همین قسمت نو نویسی نیز وصالی و متن و حاشیه نیز قدیم در حدود قرن دهم کتابت شده است .

در بعضی حواشی بخط دیگر و جدیداً اشعاری از کاتبی العاق شده است .

بسال ۱۲۸۲ از عرض ناصرالدین شاه گذشته و بالای صفحه اول مهر او را دارد .

(۳۷۸)

دیوان

کمال الدین اسمعیل اصفهانی

باندازه ۱۹۵ x ۳۰۵ - جلد تیماج بشکی ترنج و حاشیه منگنه مذهب جدید - کاغذ اصفهانی جدول دار - عنوانها پشتگرف - دو صفحه اول متن و حاشیه مذهب منقش که در چهار کتیبه پیشانی و ذیل روی متن فیروزه‌ای بخط ثلث بسفیداب تحریر دار نوشته شده است :

« لذكر الله بالتقديم اولي
و بعد الله ذكرى مصطفىه
اذا قدمت شيئا من كلام
نبي الله لا نذار الا نام »

و در میان هر صفحه ۱۱ بیت از آغاز دیوان نوشته شده است - پشت صفحه اول در یک شمسه و دو کتیبه مذهب منقش بهمان خط نوشته شده است . « هذا الديوان من كلام سحران الثاني كمال الملة والدين اسماعيل الاصفهاني طاب ثراه » مطالب پایان نسخه در جدول منقشی نوشته شده است - ۵۵۳ صفحه، هر صفحه ۲۵ سطر هر سطر یک بیت ۱۵ میلیتر - (ع) سر لوح مذهب منقش که در هر یک عنوان قسمت‌های دیوان بخط ثلث بسفیداب نوشته شده است خط متن نسخ کتابت تحریر

خوش و عنوانها بقلم ثلث دو دانگ خوش - رقم حسین بن علی -
تاریخ تحریر سال ۷۳۲ . (شماره ۴۹۴) .

کتاب در پنج قسم منقسم شده است بدینقرار ؛ قصاید - ترجیعات -
مقطعات - غزلیات - رباعیات .

آغاز: مانند نسخهٔ پیش :

پایان :

« یاربش چنان کسی سرو کار میبازد در ریشستان کسی گرفتار میبازد »

« تم دیوان ملک الشعراء کمال الدین اسمعیل اصفهانی فی یوم
الثلاثا الرابع عشر من شهر شوال سنه اثنین و ثلاثین و سبعمائه و الحمد لله
على افضاله والصلوة على رسوله محمد وآله ، نته اقل عباد الله الرقیب
حسین بن علی بن محمد الطیب . »

بنظر میرسد که این نسخه نفیس نیز سقطاتی داشته باشد ،
ولی چون مشوش تصحیف شده ممکن است اگر اوراق آن تنظیم شود
جای بعضی یا همه سقطات پر شود .

ال . ۳ . نسخه در ترکیه و متعلق به محمد علی نامی بوده
و سال ۱۲۸۲ از عریض ناصرالدین شاه گذشته در حاسیهٔ صفحهٔ اول
بهر او را دارد .

(۳۷۹)

دیوان

کمال الدین اسمعیل اصفهانی

باندازهٔ ۲۱ x ۳۲۵ - جلد تیماج مشکوی حاسیهٔ منکنهٔ مذهب
جدید - کاغذ بغدادی جدول زرین - عنوانها بزر - در هر صفحه دو

لچکی مذهب منقش - بر سر هر قطعه شعر بحر عروضی و وزن بحر بزر نوشته شده - یک سر لوح مذهب مرصع عالی در دو صفحه اول چهار لچکی و یک سر فصل مذهب مرصع عالی دارد - در کتیبه سر لوح «مجله» بسفیداب بخط کوفی تزئینی و در سر فصل بهمان خط «الله و لاسواه» نوشته شده است - هشت صفحه اول یک شمس مذهب مرصع عالی دارد که در میان آن روی متن نقره کشیده بآب زر بخط ثلث عالی نوشته است: « هذا دیوان ملکه الشعراء اصبیح العظماء و ابلخ البلغاء کمال الدین اسمعیل الاصفهانی . کتب برسم خزانه السلطان الاعظم مالک رقاب الامم مولی ملوک العرب والعجم السلطان بن السلطان بن السلطان محمد خان بن مراد خان خلدات الله ملکه و خلافتة . »
 ۳۴۲ صفحه هر صفحه ۳۹ سطر، هر سطر یک بیت ۱۱۰ میلیمتر و در حاشیه هر صفحه ۱۲ بیت در ۲۴ مصراع - خط نستعلیق کتابت خفی متوسط - بدون رقم و تاریخ تحریر (قرن ۹) (شماره ۴۹۳)

نسخه مشتمل است بر: قصاید - ترکیبات - برائی - مضامینات - مقطعات - غزلیات - رباعیات و در درج مقطعات یک مکتوب منثور در صفحه ۲۱۵ - ۲۱۶ دارد.

آغاز:

«ای صفات تو بینها را زبان انداخته عزت ذاتت یقین را در گمان انداخته»

پایان:

«یا قطره شب نمست بر برگه سمن با عقد گهر گسسته بر خرمن گل»

(۳۸۰)

کمال الدین اسمعیل اصفهانی

باندازه ۱۴۵ x ۲۴۰ - جلد تیماج سرخ ترنج و سر ترنج منگنه -

کاغذ اصفهانی جدول زرین آب افتاده - جای عنوانها بیاض - (۵)
سرلوح مذهب مرصع خوش - ۸۶۵ صفحه هر صفحه ۱۹ سطر، هر سطر
یکه بیت ۷ میلیمتر - خط نستعلیق کتابت متوسط - بدون رقم و تاریخ
تحریر (قرن ۱۰) (شماره ۴۹۸)

نسخه منقسم است به قصاید و ترکیبات و مراثی (مرتب) -
مقطعات (مرتب) - مثنویات - غزلیات (مرتب) - رباعیات (مرتب)
آغاز :

« تبارك الله ازین جنبش نسیم صبا که بظن صنعت او از کجاست تا به کجا »
پایان :

« حقا اگر تده یک آن مزد کند کز کاه مرا شبی شکم میرکنی »
در حدود سال ۱۱۵۰ در تملک محمد صادق مافی بوده و بسال
۱۲۲۰ وارد کتابخانه محمد ولی میرزا فرزند فتحعلیشاه شده و بسال
۱۲۳۰ از عرض فتحعلیشاه گذشته و در حاشیه صفحه اول نام وی
بسفیداب روی متن زر در نیترنجی نوشته شده - سال ۱۲۸۲ از عرض
ناصرالدین شاه گذشته و بالای صفحه اول بهر او را دارد .

(۳۸۱)

کمال الدین اسمعیل اصفهانی

باندازه ۱۴۵ x ۲۵۵ - جلد تیماج مشکمی متن و حاشیه ضربی
طلا بوش ، اندرون بیشن عنابی قرنج و گوشه سوخت معرق زمینه
فیروزه ای مذهب لولادار عالی - کاغذ دولتی آبادی جدول زرین -
عنوانها پشنگرف - دو صفحه اول متن و حاشیه بین سطور طلا اندازی
منقش ، حاشیه گلکاری - یک سرلوح مزدوج مذهب مرصع خوش -

۵۳۲ صفحه ، هر صفحه ۱۹ سطر ، هر سطر یک بیت ۷۳ میلیمتر - خط نستعلیق کتابت متوسط - بدون رقم و تاریخ تحریر (قرن ۱۱) (شماره ۴۹۶) .

نسخه کامل نیست و منتخبی در حدود نیمه اشعار دیوانست .
آغاز :

« ای صفات تو بیانها را زبان انداخته عزت ذاتت یقین را در گمان انداخته »
پایان :

« برخیز تو نیز کار را ساخته دار
چون آنکه پس از تو آید از پیش پرفت »
« تمام شد کتاب کمال اسمعیل علیه الرحمة والغفران »
بسال ۱۲۹۸ از ورثه طهماسب میرزا مؤیدالدوله خریداری شده است .

(۳۸۲)

کمال الدین اسمعیل اصفهانی

باندازه ۱۵۰ × ۲۴۳ - جلد تیماج یشمی ترنج و سر ترنج
چهره ای منگنه - کاغذ اصفهانی جدول زرین متن زرفشان غبار -
عنوانها بخط رقاع خوش بشنگرف - دو صفحه اول بین سطور طالاندزای
یک سرلنج مزدوج مذهب مرصع خزش - ۸۷۶ صفحه ، هر صفحه
۱۸ سطر ، هر سطر یک بیت ۷۵ میلیمتر - خط نستعلیق کتابت نحفی
خوش - رقم عبدالغنی جاسی لنگری - تاریخ تحریر سال ۱۰۲۱ -
(شماره ۴۹۱) .

نسخه مشتمل است بر: قصاید (مرتب) - مقطعات - تراکیب
غزلیات (مرتب) - رباعیات (مرتب)
آغاز ، مانند پیش .
پایان :

« حیف است چنان لبی والحق چه لبی

کالوده شود بیوسه هر جلیبی »

« تمت الكتاب بعون الملك الوهاب . تحريراً فی تاریخ منتصف
شهر جمادی الاول سنة ۱۰۲۱ من هجرة النبويه المصطفوية عليه السلام
كتبه العبد الداعي عبدالغنى جامى لذكرى المشهور بقاسميه . اللهم اغفر له
ولوالديه و لجميع المؤمنين و المؤمنات . »

نسخه متعلق به محمود میرزا فرزند فتحعلیشاه بوده که بفرزند
خود مسعود میرزا بخشیده و سال ۱۲۸۲ از عرض ناصرالدین شاه
گذشته است و در حاشیه صفحه اول مهر او را دارد .

(۳۸۳)

دیوان

ضیاء الدین پارسى

(۶۲۲ ، م)

باندازه ۱۵۵ × ۲۷۵ - جلد تیماج سرخ ساده جدید - کاغذ
بغدادی نخودی - بعضی عنوانها بشنگرف - ۲۶۱ صفحه هر صفحه
۲۹ تا ۳۱ سطر ، هر سطر یک بیت ۹۵ میلیمتر - خط نستعلیق قدیم
متوسط - بدون رقم و تاریخ تحریر (قرن ۷ - ۸) (شماره ۴۲۸)
نسخه مشتمل است بر : قصاید (سدیح و رثاء و غیره) -
غزلیات - رباعیات .

« رویت بحسن عالم جان را دمال داد

عشقت بلطف حجره دل را جمال داد

پایان :

ما را ز عطاء حق همن سال اندر از عالمه دختر آمد از حور پسر»
 بدنبال دیوان دو قصیده و یک قطعه تمام و یک قطعه تا تمام،
 بخط کاتب دیوان از خباء افزوده شده و نسخه ناتمام مانده است و چون
 مقداری بیاض در آخر نسخه بجای مانده محتمل است کتاب بخط مصنف
 باشد مخصوصاً که بعضی عنوانها این احتمال را تأیید می کنند مانند
 « جواب فرستاده شد » و « جواب بمرقند فرستاده شد ». در سه
 صفحه آخر کتاب و شش صفحه اول بک رباعی از شاعرنا معلوم و یک
 غزل و قصیده از سیف الدین اسد رنگی و یک قطعه از حسینی و یک
 قصیده از حاجی جلال لاریندی بخط دیگری جز خط کاتب متن دیوان
 نوشته شده است و این قصیده آخر چنین رقم و تاریخ دارد : کتبه
 حسن بن یوسف سبط مرحوم حسام الدین حافظ الملقب بنظام ، فی عشرين
 رجب سنه ست و ستین و سبعمائة « فیای باری از شعرای گمنام قرن
 هفتم و تاریخ تولد وی سال ۵۷۰ بوده است چنانکه در حسب حال
 خود گوید :

سال چون بانصد و هفتاد دذنت از هجرت

نقش بند ازلی نقش وجودم بنگاشت

و حیانتش تا سال ۶۳۷ معلوم است که در باب ولادت دو فرزند

این رباعی را سروده است :

چون ششصد و سی دذنت و یک هفت دگر

از مدت سال هجرت پیغامبر

ما را ز عطاء حق همن سال اندر از عالمه دختر آمد از حور پسر

نسخه به ثنوب در تمکک ابوبکر رستم بن احمد شیروانی

و احمد بن مصطفی و در تاریخ ۹۴۳ عبدالرحیم و بعد شرف نامی و سپس
از آن فرزندش عارف (در تاریخ ۱۱۷۸) بوده است و بسال ۱۲۸۲
از عرض ناصرالدین شاه گذشته و بالای صفحه اول مهر ناصرالدین شاه
را دارد.

(۳۸۴)

ات

مولانا جلال‌الدین محمد بن محمد بن

حسین خطیبی بکری بلخی

(م ، ۶۷۲)

با اندازه ۱۶۹ × ۲۵۲ - جلد روغنی عالی بوم تریاکی گل و بوته
نقاشی ، حاشیه گل ریزه نقاشی ، اندرون سرخ بوته مذهب حاشیه باریک
تریاکی جدید - کاغذ بخارائی نباتی با دو جدول زرین - و در هر صفحه
سه لچکی بوته اندازی مذهب عالی - عنوانها بخط رقاع خوش بقلم زر
۷۲۴ صفحه ، هر صفحه ۲ سطر ، هر سطر دو بیت ۱۰۵ سیلیمتر در متن
و ۲۱ بیت در ۶۳ مصراع در حاشیه - پشت صفحه اول در یک تریج
مذهب مرصع عالی بقلم زر نوشته شده است « صاحب سلطان حسین میرزا
بهادرخان » - دو صفحه اول متن و حاشیه مذهب زمینه فیروزه‌ای که
در میان هر صفحه ۸ بیت از متن و ۱۴ بیت در حاشیه نوشته شده است -
و در چهار کتبه پیشانی و ذیل این دو صفحه « بسمه » و « حمدله »
بخط ثلث عالی بقلم زر روی متن فیروزه‌ای بوته اندازی مذهب نوشته
شده است - ۵ مرلوح مذهب لاجوردی که در کتبه هر یک عنوان
هر دفتر بشرح کتبه دو صفحه اول نوشته شده - خط متن نستعلیق
کتابت خفی متوسط و عناوین و عبارات پایان هر دفتر و آخر نسخه

رقاع نیمه دانگک عالی - رقم ناصرکاتب - تاریخ تحریر سال ۸۳۳ .
(شماره ۵۰۶)

نسخه مشتمل است بر : شش دفتر مثنوی (در متن) و دیوان
شمس (در حاشیه)

(۱) شش دفتر مثنوی

آغاز :

« بشنو از نی چون حکایت میکند از جدائیهها شکایت میکند »

پایان :

« آب جانرا ریز اندر بحر جان تاشوی دریای بی حد و کران »
« تمام شد کتاب مثنوی من کلام سلطان العارفين و قدوة
العاشقين مولانا جلال الحق والدين محمد بن محمد بن حسين البلخي
انرومی قدس الله روحه العزيز علی بدی العبد الضعیف التحیف تراب
اقدام الفقرا ناصر الکاتب احسن الله احواله فی شهر سنه ثلاث وثلثین
وثمانیة الهجریه النبویه المحمدیه . »

(۲) دیوان شمس

که منقسم است بر : غزلیات - ترجیعات - رباعیات

آغاز :

« ای عاشقان ای عاشقان امروز مائیم و شما
افتاده در غرقابه ای تا خود که دارد آشنا »

پایان :

« چون از ظلمات آب و گل دور شویم

هم تضر و هم آب زندگانی مائیم

« تم بعون الله تعالی وحسن توفیقه والصلوة علی نبیه محمد وآله

وصحبه وسلم . »

نسخه متعلق بکتابخانه سلطان حسین میرزا بايقرا بوده و عبارت « صاحبہ سلطان حسین میرزا بہادر خان » کہ پشت صفحہ اول نوشته شدہ ظاہراً بخط خود اوست۔ در حدود سال ۹۶۸ بتملک حمیدہ بانو بیگم ناسی در آمدہ و سجع مهر وی باین مضمون : « خاتم بہر کہ تویع محبت باشد مهر او آئینہ چہرہ دولت باشد حمیدہ بانو بیگم ۹۶۸ »۔ بعدہا بکتابخانہ پادشاہان تیموری ہندوستان وارد شدہ و عرض ہا و بہرہای متعدد کتابداران شاہ جہانی در پشت صفحہ اول هست۔ در حدود سال ۱۱۰۵ بتملک محمد عابدین میرجعفر حسینی و بسال ۱۲۰۲ در تصرف اسمعیل بن محمد حسن قمشہای آمدہ پس از آن جزو کتابیہای اختصاصی مہدعلیا بودہ و پس از مرگ او سرانجام بکتابخانہ وارد شدہ است۔

(۳۸۵)

دیوان ضعیف

مولانا جلال الدین محمد بلخی

باندازه ۲۶۵ × ۱۷۵ - جلد میشن قہوہای ترنج و گوشہ و جدول ضربی لولا دار کہ در حاشیہ دف دوم مطالبی در توصیف سخنان مولانا بخط ثلث عالی ضرب شدہ کہ بواسطہ فرسودگی غالب عبارات آن خواندنی نیست ولی عبارات کتیبہ لولا ایتست : « دیوان افصح المتکلمین واملح المتأخرین مولانا جلال الدین رومی علیہ الرحمۃ » اندرون جلد تیماج سوخت تحریر، ترنج و نیمترنج و گوشہ و یکک حاشیہ زمینہ لاجوردی سوخت معرق عالی - کاغذ دولت آبادی دو جدول زرین در ہر صفحہ سہ لچکی مذهب منقش - عنوانہا بخط رقاع بزر نوشتہ شدہ - در آخر نسخہ دو لچکی بزرگ بوتہ اندازی مذهب -

پشت صفحه اول يك ترمج و دو ترمج بذهب لاجوردی عالی دارد كه در میانه آن روی متن زر بونه اندازی بخط رفاع خوش بسقیداب تحریر دار نوشته شده است « دیوان الفصح المتكلمين قدوة المحققين مولانا جلال الملة والدين محمد الرومي عليه الرحمة. » دو صفحه اول متن و حاشیه بذهب مرصع لاجوردی عالی كه در میان هر صفحه ۹ بیت از ابتدای دیوان نوشته و بین سطر طلا اندازی شده است و در چهار كتیبه پیشانی و ذیل بخط كوفي ترمینی عالی بسقیداب نوشته است « بسم الله نبتداً بذكره » « والحمد لله حق حمده » « والصلاة والسلام على » « محمد وآله اجمعين » - ۱۲۶۹ صفحه ، هر صفحه ۱۵ سطر ، هر سطر يك بیت ۸۵ میلیمتر در متن و ۱۶ بیت در ۳۲ مصراع در حاشیه - خط نستعلیق كتایت متوسط - رقم محمد زر كوب - تاریخ تحریر سال ۸۶۲ . (شماره ۵۷)

نسخه منقسم است به : غزلیات (مرتب) - ترجعیات - رباعیات .

آغاز :

ای دل چه اندیشه‌ی در عذر آن تقصیرها

زانسوی او چندین و فازین سوی تو چندین جفا

پایان :

« این يك دم تقدرا غنیمت می‌دان

از رفته بیندیش وز آینده مهروم »

« تم. دیوان مرشد السالكين و افضل المتكلمين مولانا جلال الملة

والدين محمد الرومي قدس الله سره العزيز على يد العبد الضعيف المحتاج

الى رحمة الله الملك الخلاق محمد بن عبد الرزاق المشتهر بالزر كوب

احسن الله احواله في تاريخ شهر ذي الحجة الحرام لسنة اثنين و ستين

و ثمان مائة الهجرية المصطفوية و سلم تسليمياً اهدأ كثيراً . »

در حدود سال ۱۲۱۵ در تملک محمد ابراهیم ناسی بوده و بسال ۱۲۸۵ از عرض ناصرالدین شاه گذشته و پشت صفحه اول مهر او را دارد. پیش از آن از نظر کسی از ترکان عثمانی گذشته و امضای طغرایی لایقرفی از او در پشت صفحه اول هویدا است .

(۳۸۶)

پی

منتخب دیوان شمس - مولانا جلال الدین

رضاقلیخان هدایت

(م - ۱۲۸۸)

باندازه ۱۹ × ۳۰۵ - جلد مقوای روغنی خوش بوم زرد گل و بوته نقاشی ، حاشیه بوم سرخ گل و بوته ریزه نقاشی ، اندرون بوم سرخ بوته نرگس و شکوفه ، حاشیه باریک مشکی مذهب - کاغذ فرنگی شکری جدول و کمند زرین - عنوانها به سرخی - ۴۴ صفحه ، هر صفحه ۲۲ سطر ، هر سطر یک بیت - ۱۲ میلیمتر - خط نستعلیق کتابت جلی متوسط - بدون رقم (بخط شخص رضاقلیخان هدایت) - تاریخ تحریر سال ۱۲۶۲ . (شماره ۵۲۳)

آغاز مقدمه : « دیباچه دیوان موسوم بشمس الحقایق مولوی معنوی قدس سره - لمؤلفه .

« این نامه که گنج پر دقایق خوانند

باغی است که بر گل و شقایق دانند

خورشید حقایق است وزید کاصحاب

هم نام بر آن شمس حقایق رانند

« ... بنیش و ران دیده اند و دانشوران فهمیده اند ... جمعی از

اصحاب و ارباب و قافرا بمطالعه آن میل تمام دیدیم بترتیب تهجی از تغزلات قصیده مانند و ترجیحات شیرین تر از قند و غزلیات دلپسند و رباعیات ارجمند آن دیوان حقایق بنیان انتخابی رفعت و چون این کتاب مستطاب بجد و جهد ابن فقیر خافل از نهایت و بدایت رضاقلی المتخلص بهدایت بوده است بانجام رسید و باختتام انجامید ، زیرا که فی الحقیقه شمس است پراز انوار حقایق و معارف الهیه و دقائق حکمتیه آنرا « شمس الحقایق » نامیدن مناسب وقت نمود و بدین نام نیکو نامیده آمد . . . . چون این کتاب انجام پذیرفت بروزگار دولت . . . سلطان ابوالنصر محمد شاه غازی خلدالله سلک و زمانی بود که این چاکر دربارمأمور آمده بود بمواظبت خرگاه و ملازمت درگاه . . . گرامی پورشه شهزاده عباس . . . و آغاز اکتساب اطوار کمالات و اقتباس انوار حالات آن ذات خجسته صفات بود ، ملاحظه رفت که در دیستان سبق خوانی که مقدمه تأدب باداب جهانبانی است فرا گرفتن ابیات دلکش دلپذیر است و طبع مبارک از تتبع اشعار فارسی ناگزیر ، افتتاح این باب را باین فرخنده کتاب که واردات ربانی و صادرات عرفانی است موجب یمن و صلاح و مورث خیر و فلاح دانستم ، زیرا دیباچه این نامه را بنام نامی گرامی ساختم و به تنظیم و تمهیم این دفتر پرداختم .

آغاز متن :

« آفتاب وجود اهل صفا   آن امام مبین ولی خدا »

پایان :

« من باشم و من باشم و من باشم و من   وی باشد و وی باشد و وی باشد و من

» با تمام رسید دیوان موسوم بشمس الحقایق در دارالسلطنه

طهران فی ۱۲۶۲ »

این کتاب را چند بار ناصرالدین شاه مطالعه کرده است و در پشت

صفحه اول و صفحه آخر یاد داشتهها و طرحهای نقاشی از آن بادشاه

هست : يك بار سال ۱۲۶۵ و يك بار سال ۱۲۶۷ و پس از سالها سال . . ۱۳۰۰ نیز از نظر او گذشته و در این بار مطالب مفصلي در پشت كتاب نوشته است .

سال ۱۲۶۸ از عرض ناصرالدین شاه گذشته و بالای صفحه اول در محل سرلوح بهر او را دارد .

(۳۸۷)

مولانا جلال الدین

باندازه . . ۲۰۳ x ۳۰۳ - جلد تیساج مشکی ترنج و سر ترنج
منگنه زمينه آجری ، اندرون میشن عنانی ترنج و سر ترنج و گوشه
سوخت معرق زمينه فیروزه‌ای که قسمت سوخت آن بروی جلد جدید
نقل شده است - کاغذ قطعه بخارانی نخودی - عنوانها بشنگرف -
دو صفحه اول متن و حاشیه مذهب مرصع خوش که در میان هر صفحه
هفت بیت از آغاز مثنوی نوشته شده است - (۵) سراوح مذهب مرصع
خوش که در کتیبه هر یک عنوان هر دفتر بخط نسخ خوش بسفیداب
نوشته شده - ۶۵۴ صفحه ، هر صفحه ۲۲ سطر هر سطر دو بیت ۱۱۳
میلیمتر - خط نستعلیق کتابت خفی متوسط - بدون رقم و تاریخ تحریر
(قرن دهم) (شماره ۲۹۹)

آغاز :

« بشنوا زنی چون حکایت میکند از جدائیها شکایت میکند »

پایان :

« قصه کوتاه کن که رفتم در حجاب

هین خمش و آینه اعلم بالصواب

« تمت انکتاب بعون ملک الوهاب . »

از صفحه ۳۱۶ تا ۳۳۲ کتاب و دیباچه‌ها بخط کاتب دیگری است، ولی در همان زمان کتابت نسخه نوشته شده است .
در آخر دفتر اول و آغاز دفتر دوم این عبارت است : « این کلمات کثیرالبرکات از انقاس طیبه شیخ المشایخ چلبی حسام الدین است و از خط وی منقولست : بیان سبب تأخیر افتادن این نیمه دوم از کتاب مثنوی نفع الله به قلوب العارفين و بیان شروع بعد از فتور و شروع وحی بر آدم بعد از فتور و انقطاع وحی بسبب زلت و سبب فتور هر صاحب حالتی و سبب زوال آن فتور بشرح صدور و الله اعلم . »
تمامی یاد داشته‌ها و سجع‌بهرها را محو کرده‌اند و فقط معلوم است که از کتابهای انتقالی از کتابخانه شخصی مهد علیا بکتابخانه سلطنتی است

(۳۸۸)

مثنوی دفتر مثنوی

مولانا جلال‌الدین

باندازه ۱۳۲ × ۳۲۰ - جلد ساشری بشکی ترنج و نیمترنج
وسرترنج و گوشه و حاشیه پریده ضربی میناسازی مذهب، اندرون زمینه طلا
پوش پترنج و سرترنج و گوشه سوخت معرق بستعمل - کاغذ کشمیری
الوان متن زرافشان - دو جدول زرین عنوانها بشنگرف و ترنج وزر - ۷ سر
لوح مذهب مرصع خوش کشمیری که سرلوحهای دفتر دوم و پنجم جدید
و خرد تر از سایر سرلوحهاست - ۸۳۵ صفحه، هر صفحه ۱۷ سطر،
هر سطر یک بیت در متن و ۱۶ بیت در ۳۲ مصرع در حاشیه -
خط نستعلیق کتابت خفی متوسط - بدون رقم و تاریخ تحریر (قرن ۱۰)
صفحات - ۱۴۰ - ۱۴۱ - ۲۷۳ - ۲۷۷ نو نویسن - (شماره ۵۰۲)

آغاز نسخه: هذا كتاب المثنوی المولوی وهو اصول اصول الدین

آغاز متن :

« بشنو از نی چون حکایت میکنند

و از جنائبا شکایت میکنند »

پایان نسخه :

« در دل من این سخن زان میمنه است

زانک از دل جانب دل روزنه است

« الحمد لله الذی وفقنی باتمام هذه النسخة الشریفه بعناياته التامة

مصلیاً علی رسولہ و مرتجیاً الی قبولہ مستمداً عن ارواح المصنّف و هو

قبولہ . »

بتاریخ سال ۳۱ الهی نسخه وارد کتابخانه شاه جهان پادشاه

هندوستان شده و بخط خود در پشت صفحه اول نوشته است « بتاریخ

غره شهر رمضان المبارک سنه ۳۱ این نسخه شریفه جزو کتابهای این

نیازمند گردید . قیمت یکصد روپیه » و در حدود سال ۱۱۵۵ بتملک

علی اکبر ناسی و بسال ۱۱۸۵ شفیع ناسی درآسده است . بسال ۱۲۳۲

از عرض فتحعلیشاه گذشته و در حاشیه صفحه سوم نام وی بسفیداب

روی متن زر در نیم ترنجی نوشته شده . بسال ۱۲۸۲ از عرض ناصرالدین

شاه گذشته و مهر وی در حاشیه همان صفحه است .

(۳۸۹)

۴۴

مولانا جلال الدین

باندازه ۱۳۵ x ۲۴۰ - جلد میشن عنابی ترنج و سر ترنج

و گوشه و حاشیه ضربی طلا پوش ، اندرون تیماج تریاکی ترنج و سر ترنج

و گوشه سوخت تحریر زمینه طلای عالی ترکی - کاغذ بغدادی جدول
 زرین - عنوانها بزر - دو صفحه اول بین سطور طلا اندازی ، دو صفحه
 دوم بین ابیات طلا اندازی بین مصراعها تسمه منقش و بسرخ - (۱۰)
 سر لوح مذهب مرصع عالی ترکی - ۷۶۱ صفحه ، هر صفحه ۲۵ سطر ،
 هر سطر یک بیت ۶۰ میلیمتر در متن و ۱۳ بیت در ۲۶ مصرع در حاشیه
 خط نسخ کتابت خفی خوش ترکی - بدون رقم و تاریخ تحریر (قرن ۱۰)
 (شماره ۴۷۶۹)

آغاز نسخه مانند نسخه پیش

آغاز متن :

« بشنو این نی چون شکایت میکند از جدائیها حکایت میکند »

پایان : نسخه :

« این خودی را بخرج کن اندر خدا تا نمائی همچو ابلیسی جدا »

بعضی صفحات وصالی و تعمیر شده است .

تمامی یاد داشتهها و مهرها را محو کرده اند و فقط یک یاد داشت

بتاریخ ۱۲۲۸ باقیمانده است که مطلب آن را نیز پاک کرده اند .

(۳۹۰)

مولانا جلال الدین

باندازه ۱۲۲ x ۲۰۰ - جلد ساغری مشکی ترنج و سر ترنج و

گوشه و حاشیه بریده منگنه طلا پوش ، اندرون تیماج سرخ ترنج و

سر ترنج بریده سوخت معرق زمینه مشکی گل و بوته مذهب خوش -

عنوانها بشنگرف - هر صفحه سه لیجکی مذهب منقش - دو صفحه اول

متن و حاشیه بین السطور طلائندی و بین مصارح تسمه مذهب منقش
 حاشیه بپاره اندازی مذهب منقش - دو صفحه اول هر دفتر بین السطور
 طلائندی - در حاشیه یک سر فصل مذهب مرصع - ۶ سر لوح مزدوج
 مذهب مرصع خوش کشمیری - ۷۴۷ صفحه ، هر صفحه ۱۹ سطر هر
 سطر یک بیت در متن و ۱۹ بیت در ۳۸ مصراع در حاشیه - خط نستعلیق
 کتابت خفی متوسط - رقم محمد لطیف - تاریخ تحریر ۱۰۰۳ (شماره
 ۳۱۰۰)

آغاز :

« بشنو از نی چون حکایت میکنند از جدائیها شکایت میکنند »
 پایان :

« در دل من آن سخن زان میمنه است

زانکه از دل جانب دل روزگست »

« فرغ من تحریر المثنوی المعنوی الهادی الی صراط السستیوی
 تحریر ریافت مثنوی حضرت ملای روم ، در عهد شاه سلیم ولد اکبر پادشاه
 در دارالخلافة آگره که پای تخت هند است ، بفرموده حاجی محمد
 سعید بخاری . کاتبه محمد لطیف و فتاح بنی اسرائیلی ساکن کوی
 جلالی سنه ۱۰۳۰ . »

خط این رقم با خط متن متفاوتست .

تاریخ ورود بکتابخانه معلوم نیست ولی در بالای صفحه اول
 مهر فتحعلیشاه را دارد .

(۳۹۱)

شش دفتر مثنوی

مولانا جلال الدین

باندازه ۱۸۵ × ۲۹۵ - جلد مغوای روغنی عالی متن سرغش

گل و بوته نقاشی برجسته ترنج و سر ترنج ولجکی بوم مشکلی مذهب که در ترنج ها تصویر حضرت مسیح و مریم نقاشی شده ، حاشیه بوم سرخ گل ریز نقاشی اندرون بوم تریاکی تصویر مذهب زن جوان با شاخ و گل و شکوفه و پرند و دیگر جانوران ، حاشیه بوم مشکلی گل ریز نقاشی - کاغذ دولت آبادی دو جدول مذهب - هر صفحه سه لچکی مذهب - عنوانها بشنگرف - دو صفحه اول متن و حاشیه مذهب مرصع عالی که در میان هر صفحه چهار بیت از آغاز مثنوی نوشته شده و بین سطور طلا اندازی است - دو صفحه اول سایر دفترها متن و حاشیه بین سطور طلا اندازی حاشیه بوته اندازی مذهب منقش عالی و هر دفتر یک سرلوح مذهب مرصع مزدوج عالی دارد که در کتیبه آن ها بقلم سفیداب تحریر دارد و زر عنوان هر دفتر روی متن زر بوته اندازی نوشته شده - ۵۱۶ صفحه ، هر صفحه ۲ سطر ، هر سطر دو بیت ۸۵ میلی متر در متن ۱۸۹ بیت در ۳۶ مصراع در حاشیه - خط نستعلیق کتابت خفی متوسط رقم حسن علی بن حیدر شیرازی - تاریخ تحریر ۱۰۶۵ - ۱۰۶۷ (شماره ۱۲۲۹)

آغاز : مانند نسخه پیشی

پایان :

« قصه کوتاه کن که رفتم در حجاب

هین خمش والله اعلم بالصواب »

« تمام شد کتاب مثنوی مولوی معنوی مولانا جلال الدین روسی

بتاریخ منتصف شهر رمضان المبارک سنه ۱۰۶۵ . کتبه العبد المذنب

الراجی حسن علی بن حیدر الشیرازی » (تاریخ تحریر مثنویهای دیگر

که مقدم است یکی ۱۰۶۶ و یکی ۱۰۶۷

نسخه متعلق بمیرزا مهدیخان نادری و فرزند وی محمد رضا

بوده و سهرهای متعدد هر دو در بعضی صحفحات هست کیفیت ورود

بکتابخانه معلوم نیست .

مولانا جلال الدین

باندازه ۳۰ × ۲۰ - جلد تیماج مشکى خربى طلاپوش خوش،
اندرون تیماج سرخ ترنج و نیمترنج و سر ترنج مذهب - کاغذ ترمه
اصفهانى جدول و کمند زرین - جای عنوانها بیاض - ۵۰۰ صفحه
هر صفحه ۲۱ سطر، هر سطر دو بیت . ۹ میلیمتر - خط شکسته نستعلیق
کتابت خفی عالی - بدون رقم بخط محمد رضای اصفهانى - تاریخ تحریر
سال ۷ - ۱۱۹۱ . (شماره ۵۰۰)

آغاز : مانند نسخه پیش

پایان موجود :

« دست دادستت خدا کاری بکن مکی کن یاری بکن
نسخه ناتمام مانده و فقط تا نیمه دوم دفتر پنجم کتابت شده است
و جای سرسخنها بیاض مانده . با احتمال قوی این نسخه نیز بخط میرزا
محمد رضا اصفهانى است نسخه های متعدد مانند شاهنامه و خمسه
نظامی و کلیات سعدی و دیوان حافظ بخطوی در کتابخانه موجود است
و خود این معنی را در کتاب . . . . . متذکر است . شاید مشنوی
حاضر آخرین کتابی است که کتابت آنرا آغاز نهاده و مجال اتمام آنرا
نیافته است .

پایان دفتر چهارم کتاب اینست :

« قد فرغت من تسوید مجلد الرابع بعون الله الملك الصانع يوم
السابع من العشر الثاني من الشهر السادس من العام الاول من العشر
العاشر من المائة الثانيه من الالف الثاني من الهجرة المقدسة النبوية . »

نسخه در تصرف خسرو میرزا فرزند فتحعلیشاه بوده و آنرا به حاجی
میرزا احمد نامی بخشیده است و پس از ۱۲۸۲ از عرض ناصرالدین شاه
گذشته و در محل سرلوح مهر او را دارد .

(۳۹۳)

مولانا جلال الدین

باندازه ۱۵۲ x ۲۶۵ - جلد مقوای روغنی خوش بوم زیتونی
زرک ، ترنج و سرترنج تصویر پیر و جوان و عمارت ، حاشیه بوم آلبالویی
گل و بوته نقاشی ، اندرون بوم سرخ بوته اندازی مذهب ، حاشیه پارک
مشکی مذهب - کاغذ روسی آهار و مهره کشیده - جدول و کعبه زرین -
عنوانها بسرخی بعضی بلاجورد و زر بخط متن و بعضی بنسخت کتابت
خوش - ۵ سرلوح و یک سر فصل مذهب سرصع خوش و در کتیبه
سرلوح اول عنوان کتاب بخط ثلث خوش بقلم سنگرف روی متن زر
نوشته شده - خط نستعلیق کتابت خفی متوسط - رخم ابوالفیض اصفهانی
تاریخ تحریر ۱۲۶۰ - ۱۲۶۱ . (شماره ۴ ، ۵)

آغاز : مانند نسخه پیش

پایان دفتر اول :

« در بوم سه شنبه دهم شهر جمادی الاول سنه ۱۲۶۰ در مدرسه
چهار باغ اصفهان اتمام یافت علی بدالفقییر کثیرالتقصیر ابن مرحمت
پناه آقا محمد مشهور بدرویش ابوالفضل . . . »

پایان دفتر سیم :

« تمام شد دفتر سیم از کتاب مثنوی مولوی بتاریخ ۲۴ شهر
رمضان المبارک سنه ۱۲۶۰ . »